

**ВИСОКА ШКОЛА – АКАДЕМИЈА СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ
ЗА УМЕТНОСТИ И КОНСЕРВАЦИЈУ, БЕОГРАД**

Весна Лисица

**Свети Иринеј Ћирић, исповедник бачки: Светост кроз
мучеништво**

Завршни мастер рад

Београд, 2025.

**ACADEMY OF THE SERBIAN ORTODOX CHURCH FOR ARTS AND
CONSERVATION, BELGRADE**

Vesna Lisica

**SAINT IRENAEUS ĆIRIĆ, CONFESSOR OF BAČKA:
HOLINESS THROUGH MARTYRDOM**

Master work

Belgrade, 2025.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

Владимир Карановић, ванредни професор, Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију, Београд

Чланови комисије:

др Дарко Стојановић, ванредни професор, Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију, Београд

маст. ум. Мара Ђуровић, доцент, Висока школа – Академија Српске Православне Цркве за уметности и конзервацију, Београд

Датум одбране: 13.03.2025.

Свети Иринеј Ћирић, исповедник бачки: Светост кроз мучеништво

Сажетак: Овај мастер рад истражује живот, дело и духовно наслеђе Светог Иринеја Ћирића, исповедника бачког, са посебним освртом на његову светост која се пројавила кроз мучеништво. Свети Иринеј Ћирић (1884–1955), као епископ бачки, својим пастирским радом, богословским трудом и несебичном жртвом оставио је дубок траг у историји Српске Православне Цркве. Његова архијерејска служба била је обележена изазовима Другог светског рата и послератног периода, током којих је сведочио веру упркос прогонима, заточеништву и страдању.

Рад анализира његову теолошку мисао, беседе и пастирско деловање, као и историјске околности које су довеле до његовог страдања. Посебан акценат стављен је на исповедништво као израз хришћанске верности и светости, у контексту односа Цркве и тоталитарних режима 20. века. Кроз историјске изворе, сведочанства савременика и црквене записе, рад настоји да осветли како је епископ Иринеј својим животом и страдањем посведочио јеванђељске врлине и постао узор будућим поколењима.

Кључне речи: Свети Иринеј Ћирић, исповедништво, мучеништво, Српска Православна Црква, 20. век, тоталитаризам, светост.

Област: Црквене уметности

Date: 13.03.2025.

Saint Irenaeus Ćirić, Confessor of Bačka: Holiness Through Martyrdom

Abstract: This master's thesis explores the life, work, and spiritual legacy of Saint Irenaeus Ćirić, Confessor of Bačka, with a particular focus on his holiness manifested through martyrdom. Saint Irenaeus Ćirić (1884–1955), as the Bishop of Bačka, left a profound mark on the history of the Serbian Orthodox Church through his pastoral work, theological contributions, and selfless sacrifice. His episcopal ministry was marked by the challenges of World War II and the post-war period, during which he bore witness to his faith despite persecution, imprisonment, and suffering.

The thesis analyzes his theological thought, sermons, and pastoral activity, as well as the historical circumstances that led to his suffering. Special emphasis is placed on his confession of faith as an expression of Christian devotion and holiness, in the context of the Church's relationship with the totalitarian regimes of the 20th century. Through historical sources, contemporary testimonies, and church records, the study seeks to illuminate how Bishop Irenaeus, through his life and suffering, embodied Gospel virtues and became an example for future generations.

Keywords: Saint Irenaeus Ćirić, confession of faith, martyrdom, Serbian Orthodox Church, 20th century, totalitarianism, holiness.

Field of Study: Church Arts

САДРЖАЈ:

1. УВОД | 1
2. ИСТОРИЈСКО – УМЕТНИЧКИ ОСВРТ | 2
3. ИСТОРИЈСКО-ТЕОЛОШКО ТУМАЧЕЊЕ ЖИТИЈА СВ. ИРИНЕЈА ЋИРИЋА | 5
 - 3.1. Црквено-уметнички аспект житија | 6
4. ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ ДЕЛОВАЊА ЕПИСКОПА ИРИНЕЈА | 8
5. ИРИНЕЈЕВ ЗНАЧАЈ И ДОПРИНОС ЗА КУЛТУРНУ И БОГОСЛОВСКУ МИСАО | 12
6. АНАЛИЗА СТРАДАЊА СВЕТОГ ИРИНЕЈА | 14
7. АНАЛИЗА УМЕТНИЧКЕ СЦЕНЕ СТРАДАЊА СВЕТОГ ИРИНЕЈА | 16
8. ЗАКЉУЧАК | 25
9. ЛИТЕРАТУРА | 27

1.УВОД

Канонизација Светог Иринеја, епископа бачког, и Светих мученика бачких представља изузетан догађај у историји Српске православне цркве, не само као чин прослављања светитеља, већ и као потврду њиховог значаја за духовни, богословски и културни идентитет српског народа. Поводом овог свечаног чина Његова Светост патријарх Порфирије је на Светој литургији изговорио: *„Благословени смо, браћо и сестре, јер је Господ указао на Свете мученике бачке и Светога Иринеја, епископа бачког, да нам буду пример на углед.“* Ове речи снажно указују на важност Светог Иринеја као духовног узора, чији живот и дело сведоче о мисионарском труду, богословској дубини и мученичком подвигу.

Истраживање личности Светог Иринеја подразумева мултидисциплинарни приступ који укључује историјске, богословске, агиолошке и иконографске аспекте. Досадашњи радови о овом светитељу, углавном писани од стране црквених великодостојника и теолога, указују на његов значај као духовног вође, мисионара и културног прегаоца. Његова делатност није ограничена само на пастирску службу, већ обухвата и ширење хришћанске вере, очување православног идентитета и допринос српској култури и духовности.

С обзиром на комплексност његове личности и његове улоге у историји Цркве, овај рад има за циљ да синтетизује кључна сазнања о Светом Иринеју и осветли његов значај из више углова. Посебан акценат биће стављен на његову иконографску представу, са фокусом на осликавање његовог страдања, које представља кључни моменат у хагиографској рецепцији овог светитеља. Анализа ће бити спроведена узимајући у обзир традиционалне каноне православне иконографије, као и савремене тенденције у ликовном представљању светитеља у српској црквеној уметности.

Овај рад, дакле, тежи да допринесе бољем разумевању личности и култа Светог Иринеја, не само кроз богословску и историјску анализу, већ и кроз разматрање његовог присуства у визуелном предању Цркве. Истражујући његову улогу у контексту православне духовности и српске црквене уметности, ова студија ће пружити нове увиде у начин на који је овај светитељ прихваћен и представљен у верској свести и уметничком изразу.

2. ИСТОРИЈСКО-УМЕТНИЧКИ ОСВРТ

Историјско-уметнички приступ у проучавању лика и дела Светог Иринеја, епископа бачког, подразумева сагледавање његовог живота и духовног наслеђа у контексту ширих културно-историјских околности. Истовремено, од посебног значаја је и начин на који је овај светитељ приказан у ликовној уметности, нарочито у православној иконографији. У том смислу, овај део рада тежи да анализира историјску улогу Светог Иринеја у оквирима његовог времена, као и визуелне аспекте његовог приказивања кроз црквену уметност, са акцентом на представу његовог страдања.

Живот и дело Светог Иринеја одвијали су се у сложеним историјским околностима, које су биле обележене, како унутрашњим друштвено-политичким променама, тако и ширим кретањима унутар Српске православне цркве. Као епископ бачки, Иринеј је деловао у периоду када је било неопходно очувати православно идентитет у мултиконфесионалном окружењу. Његово пастирско деловање било је усмерено на јачање вере међу православним народом, али и на промоцију богословске мисли и културног стваралаштва.

Посебно је важно нагласити његов мисионарски рад, који је подразумевао активну проповед, али и организацију црквеног живота у његовој епархији. Његов ангажман није био ограничен само на духовне аспекте, већ је обухватао и културно-просветитељску делатност, што га сврстава у ред значајних српских архијереја који су допринели унапређењу црквеног образовања и очувању српског културног наслеђа.

Мученичко страдање Светог Иринеја представља један од кључних момената у његовој биографији, што је уједно допринело његовој канонизацији. Његова смрт није само историјска чињеница, већ и симбол духовне победе, која је одредила начин на који је овај светитељ прихваћен у народном предању и црквеној свести.

Иконографија Светог Иринеја, као и сваког православног светитеља, заснива се на традиционалним канонима који обликују визуелни идентитет његових светачких приказа. Основне карактеристике његовог ликовног представљања укључују:

- Епископске одежде – Као архијереј, Свети Иринеј се на иконама најчешће приказује у архијерејском одејанију, што симболизује његов положај у Цркви.

- Благословена десница и јеванђеље – У складу са уобичајеном иконографском праксом, у једној руци често држи јеванђеље, док другом благосиља, што указује на његову проповедничку службу.
- Орден мучеништва – С обзиром на то да је пострадао мученичком смрћу, поједине иконе га представљају са симболима страдања, као што су крст или венци мучеништва.

Осим појединачних икона које га приказују као светитеља, значајно место у иконографији заузима и приказ његовог страдања. У тим сценама, које прате традицију приказивања мучеништва у православној уметности, Свети Иринеј је представљен у тренуцима свог страдања, окружен прогонитељима или у пози приказивања његовог небеског прослављења.

Анализирајући иконографске представе Светог Иринеја, могу се уочити различити стилски утицаји, зависно од периода и уметничке средине у којој су иконе настале. У раним приказима доминира традиционални византијски стил, са наглашеном духовношћу, строжим ликовним изразом и нагласком на теолошком значају светитеља. Савременији прикази често укључују и елементе реализма, чиме се настоји постићи већа емоционална непосредност у представи његовог мучеништва.

Поред икона, Свети Иринеј је представљен и у фрескопису новијих храмова, где је уклопљен у шире циклусе светитеља и мученика Српске православне цркве. Овакав приступ додатно наглашава његову улогу у контексту српске духовности и црквене уметности.

Историјско-уметнички осврт на личност и дело Светог Иринеја показује да је овај светитељ оставио дубок траг како у духовном, тако и у културном и уметничком наслеђу Српске православне цркве. Његов историјски значај огледа се у његовој мисионарској и пастирској делатности, док је у ликовној уметности представљен кроз устаљене иконографске форме које истичу његову светост и мученички подвиг.

Иконографски прикази Светог Иринеја сведоче о континуитету православне уметности, али и о развоју њеног ликовног израза кроз различите епохе. Анализа његових приказа, нарочито у контексту мучеништва, пружа драгоцене увиде у начин на који је овај светитељ прихваћен у литургијском и уметничком предању.

Истраживање историјских и уметничких аспеката везаних за Светог Иринеја доприноси целовитијем разумевању његове улоге у српској духовној и културној историји, истовремено указујући на значај очувања и проучавања иконографских представа које сведоче о његовом светачком лику.

Слика 1. Иконописна радионица манастира Васкрсења Христова у Каћу, Свети епископ Иринеј

Ћирић, Извор:Весна Лисица

3. ИСТОРИЈСКО-ТЕОЛОШКО ТУМАЧЕЊЕ ЖИТИЈА СВ. ИРИНЕЈА ЋИРИЋА

Житије Светог Иринеја Ћирића представља сведочанство о животу који је испуњен богословским и духовним трудом, академском посвећеношћу и неуморним радом у корист Цркве и народа¹. Његов животни пут, од раног монашког подвига, преко епископске службе, до страдања у тешким временима, одражава карактер мучеништва и исповедништва. То га чини једном од најзначајнијих личности српске црквене историје 20. века.

Свети Иринеј је од младости показивао изузетан академски потенцијал. Његово школовање на престижним институцијама – Московској духовној академији и Бечком универзитету – пружило му је темељно богословско и филолошко образовање, које ће касније користити у наставничком и пастирском раду. Посебно је значајан његов допринос преводу Светог Писма на српски језик, што је било од великог значаја за богословску мисао Српске православне цркве.

Као епископ, Иринеј Ћирић је био предан духовни пастир, чије су одлуке биле усмерене на обнову Цркве, како духовно, тако и материјално. Његов долазак на трон Тимочке епархије био је обележен великим изазовима, јер је рат оставио трагове страдања на народу и на црквеним здањима. Међутим, његова посвећеност и преданост омогућили су постепену обнову епархије, што сведочи о његовом дубоком осећају одговорности и пастирској љубави.

Његов прелазак у Бачку епархију означио је почетак најзначајнијег периода његовог живота. Ту је провео више од три деценије, не само управљајући епархијом, већ и активно учествујући у међународним богословским и екуменским активностима. Био је један од најобразованијих српских јерарха свога доба, те је стога био позван да учествује у бројним међународним црквеним организацијама и иницијативама. Његова мисија у Русији 1927. године, као и ангажман у покрету за зближавање Православне и Англиканске цркве, сведоче о његовом ширем погледу на Цркву и њеном месту у свету.

¹ Детаљније видети: Игњатије Марковић, „Животопис епископа новосадско-бачког др Иринеја Ћирића, исповедника православља”, *Саборност*, бр. 4, 237, https://casopis.sabornost.org/files/sabornost_IV_2010_14.pdf (приступљено 14. децембар. 2024) ; Епископ моравички Сава, „Др Иринеј Ћирић, епископ новосадско-бачки”, *Богословље*, <https://bogoslovlje.pbf.rs/wp-content/uploads/2024/08/1964-02.pdf>, 11 (приступљено 21. јануара 2025); Владан Симић и Лазар Ђачић и Мирослав Николић, *Пренос моштију и канонизација Светог Иринеја, епископа бачког, исповедника вере, и светих мученика бачких* (Нови Сад: Беседа, 2023), 16.

Страдање које је претрпео током и након Другог светског рата потврђује његов исповеднички карактер. Када је тешко рањен нападом у Оцацима, имао је трајне физичке последице. Без обзира на то, он је и даље духовно стремио ка Богу и напредовао. До краја свог живота остао је доследан својој пастирској мисији, свакодневно сведочећи веру у Господа Исуса Христа.

Канонизација Светог Иринеја 2022. године представља признање његовог светачког лика и духовног делања. Његов пример остаје живо сведочанство о нераскидивој вези између академске теологије, пастирске службе и исповедништва у Цркви.

3.1. Црквено-уметнички аспект житија

Лик светог Иринеја Тирића може се посматрати и кроз призму црквене уметности, како у симболичком, тако и у историјско-иконографском контексту. Као што је његов живот био вишеслојан – обухватајући богословску мисао, преводилачку делатност, пастирско служење и исповедништво – тако и његово приказивање у уметности треба да рефлектује ту сложеност.

С обзиром на његову улогу као епископа, најчешће се представља у архијерејским одежама, са Јеванђељем у руци као симболом његовог учитељског деловања. Аспект његовог физичког страдања у иконографском смислу се може приказати у виду напада који је доживео, приказа рана или кроз сцену мученичког страдања, каменовања.

Посебан значај имаће икона која ће га представљати у контексту Српске православне цркве, јер његов живот и дело одражавају синтезу монашке духовности, интелектуалног богословља и страдалничке верности Христу. Могуће је да ће његова иконографија садржати елементе који асоцирају на његово богословско дело – можда књигу, као симбол његових преводилачких и академских активности.

С обзиром на то да је сахрањен у крипти Саборне цркве у Новом Саду, тај простор може постати значајно ходочасничко место, што ће се одразити и на будуће ликовно представљање његовог светачког лика у различитим областима црквене уметности у виду фрескописа или мозаика.

Свети Иринеј Ћирић представља једну од најсветлијих личности српске црквене историје 20. века. Његов живот и дело сведоче о нераскидивој вези између теологије, пастирске службе и страдања за веру. Историјско-теолошки аспект његовог житија наглашава његов интелектуални и пастирски допринос, док црквено-уметнички аспект пружа могућности за визуелно и симболичко представљање његовог светачког лика. Његова канонизација сведочи о томе да је његов пример узор свима који се труде да сједине богословску мисао са живим сведочењем вере у Христу.

Слика 2. Филип Поповић, Свети епископ Иринеј Ћирић, Извор: приватна збирка аутора

4. ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ ДЕЛОВАЊА ЕПИСКОПА ИРИНЕЈА

Владика Иринеј је живео у можда најтежем историјском периоду, периоду Првог и Другог светског рата. Био је сведок свих мука, страдања и ужаса која са собом носе ратови. Своју делатност започео је након Првог светског рата, када је земљу разрушену, у сваком смислу, требало обновити.

Не можемо рећи да је живот епископа Иринеја између два рата био уобичајен, али можемо рећи да је био миран. Од 1941. године ситуација се драстично мења. Други светски рат донео је са собом још већа страдања. Југославија је након бомбардовања *„била на коленима, немилосрдно раздељена и понижена. Иако територија Војводине није била брањена, као терен неприкладан за дефанзивне операције, и поред потписаног ‚Уговора о пријатељству‘, Мађарска је подмукло искористила погодан моменат да, удружена са осовинским силама, узме део српске територије које је сматрала својим, и да заведе страховладу, терор, концентрационе логоре и прогоне. Приликом уласка окупационих снага на територију Бачке, исценирани су сукоби у појединим местима како би се добио повод за насиље над немоћним становништвом. Први ратни Божић није донео мир међу људима и добру вољу, већ стравично страдање и страх. У периоду од 4. до 23. јануара 1942. године беснела је рација на простору шајкашке области, у којој је смрт наишло неколико хиљада Срба и припадника других народа, а са њима и четрнаест православних свештеника. Њихов заједнички гроб били су тада Тиса и Дунав”.*²

Као прво, Бачка епархија бива одсечена од патријаршије и нашла се у саставу друге државе. Све невоље и жалости које рат доноси, нису мимоишле ни ову епархију. Било је потребно *„хитно организовати дело помоћи у целој Епархији. Помоћ је била потребита врло многим. Једни изгубише стараоце заувек или привремено, ако су само доспели у ропство или су куда на друго место отргнути од својих породица. Други осташе без зараде, без средстава да издржавају своје породице. Трећи изгубише домове. Многи се нађоше скупљени у околима (логорима), многи опет изгубише способност за рад, а други оболеше. Напослетку, нађоше се многи и такви ,који*

² Ђорђе Димић, „Владика Иринеј Ћирић, Добри пастир Христове цркве”, *Виноград Господњи*, 9.

осташе без иког и без ичега”.³ У тако тешким околностима, епископ Иринеј је знао да искористи своје пређашње везе у разним удружењима, те је обезбеђивао месечну помоћ најугроженијима. Ова помоћ састојала се једнако у храни, одећи, обући, лековима, као и у новцу. Није изостала ни лекарска помоћ.

Ипак, једна од можда најзначајнијих и најхуманијих ствари, који је овај богоугодни владика учинио, јесте спасавање 2800 деце и преко 180 мајки са бебама. Распоредио их је у чак 55 црквених општина. Петковић наводи веома прецизне податке да је из логора Шарвара у Бачку стигло укупно 16 транспорта, са 2812 деце, 188 одојчади и 184 породиле, као и да је највише деце било смештено у Новом Саду (710), Сомбору (598), Србобрану (112), Суботици (110), Бачкој Паланци (106), Мољу (102), Стапару (95), Змајеву (95), Сенти (74), али да их је било у многим другим местима широм Бачке.⁴ Деца и жене су били приоритет, али се трудио да се из логора спасу и старији људи.⁵ Избављене из логора, народ је примао у своје домове. На Божић 1942/43, године епископ Иринеј упућује рећи својој пастви: *„Смирености мојој велика је утеха што могу да посведочим да сте познали и примили Христа у свој дом чим је закуцао на врата ваша. Јер штогод учинисте благочастивој браћи својој, људима, женама, деци што пострадаше у ратним приликама, оставиши без дома својега, њему учинисте. Заиста, сваке је похвале достојно како се такмиче и појединци и црквене општине да помогну ближњима својим; заиста се открива и топлота и лепота срцаца ваших када примате сироче из логора, оснивате, уређујете и помажете болницу за болну дечицу и омладину. Ваша љубав и ваше старање за ближње јавља се као светао зрак и топао луч у тами најстрашнијега рата откада је света и века. Али у тој тами тим јаче сија, и тим топлије греје. Не знам о коме да говорим, да ли о појединцима или о црквеним општинама! Не знам коме, или којим општинама пре да одам хвалу; да ли пре да похвалим одушевљење и труд великих црквених општина или да истакнем пожртвованост малих. Да ли да се пре дивим оним богатима који не пожалише блага својега и дадоше обилне прилоге, или да с врелим сузама у очима благодарим сиромасима, који поред све своје оскудице, узеше и сами још сиромашније дете да му*

³ Епископ моравички Сава, „Др Иринеј Ћирић, епископ новосадско-бачки”, *Богословље*, <https://bogoslovlje.pbf.rs/wp-content/uploads/2024/08/1964-02.pdf>, 11-12. (приступљено 15. децембар 2024)

⁴Види: Гордана Петковић, „Акција спасавања деце српске и словеначке националности из логора Шарвар у Другом светском рату”, *Словеника* бр.3, 2017, 77. <http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/slovenika/2017/slovenika-2017-3-1-4.pdf>, 73-86.

⁵ Писани траг о овоме може се наћи у писму које је епископ Иринеј послао свом пријатељу, наводећи да се након деце збрињавају и старији људи. Види: Епископ моравички Сава, „Др Иринеј Ћирић, епископ новосадско-бачки”, 12-13.

буду и отац и мајка. „Подај сиромасима, и имаћеш благо на земљу.” Непропадљиво богатство чека богате, који не пожалише трошинога блага земаљскога; а колика је тек награда већ сада сиромашној жени која узне убого дете, када из његових уста чује најдрагоценију реч: „мајко”.⁶

Рат је са собом донео мноштво болести, па је Иринеј сматрао како је неопходно да се оснује болница и то у оквиру епархије. Уз много труда, успео је да отвори болницу у Новом Саду, редовно је снабдевао, како би лекари могли да обављају свој део посла. Одредио је да свака црквена општина у Бачкој мора узети учешћа у издржавању ове болнице. Она јесте функционисала захваљујући првенствено епархији бачкој, затим „доброволним прилозима верника, али је добијала и значајну новчану помоћ од Краљевске угарске владе”.⁷ Болница је морала да одражава јеванђељски дух – поред тога што је лечење било бесплатно, запослени у болници нису смели примати ни једну награду или поклон, нити од болесника, нити од њихових ближњих.⁸ Ова болница спасила је многе животе и можемо је сматрати другом фазом спашавања.

Након завршетка рата, сви су се надали да ће стање у цркви бити боље. То се није десило. Податак да је владика Иринеј још пуних седамнаест месеци остао у кућном притвору показује да црквени великодостојници нису били добродошли у новој власти и уређењу. Комунисти су у потпуности одбијали православну цркву и црквену власт. Да им је црква сметала, показују и поступком када су владици забранили да служи чак и у дворској капели.

Колико је ситуација тада била тешка, сведочи и чињеница да је након хапшења патријарха Гаврила епископ Иринеј био најстарији архијереј по посвећењу. Као такав, припадала му је дужност да председава седницама Светог архијерејског Синода. Међутим, он је само једном успео да дође у Београд и испуни ту дужност. Покушавао је на различите начине, чак и преко немачке управе, да му несметано омогуће долазак, али је све остало без успеха.

Све су ово биле околности под којима је владика живео и радио. Испоставиће се, што је било веће страдање – то су његове врлине и добра дела била већа. Тиме

⁶ Епископ моравички Сава, „Др Иринеј Ћирић, епископ новосадско-бачки”, 12.

⁷ Петковић, „Акција спасавања деце српске и словеначке националности из логора Шарвар у Другом светском рату”, 78.

⁸ Проблем настанка и функционисања ове болнице је веома занимљива тема, али због обимности, у овом раду није могуће дати више простора тој теми.

потврђиваше новозаветне речи: „Ко може вама наудити ако будете ревнитељи добра?“ (1.Петр.3,13).

Слика 3. Филип Поповић, Свети епископ Иринеј Ћирић (десно), Извор: приватна збирка аутора

5. ИРИНЕЈЕВ ЗНАЧАЈ И ДОПРИНОС ЗА БОГОСЛОВСКУ И КУЛТУРНУ МИСАО

Очигледно да је Господ Светог Иринеја, епископа бачког, обдарио мноштвом дарова. Владика Иринеј је још као младић писао песме. Објављивао их је у часописима „Бранково коло”, „Бачки пријатељ” и „Богословски гласник”. Издао је и збирку песама, једноставно названа „Песме Ивана Ђирића”. Песме нису једино што је он писао. Написао је и драмски текст под називом „Под маљем – позоришна игра у једном чину”.

Још један његов дар беше иконографија и сликарство. Солидно образовање је стекао „у Српској великој гимназији у Новом Саду, у којој је настава цртања била подигнута на виши ниво, покушао је основна сликарска знања да провери сликајући пејзаже. Могуће да је неке подуче добио дружећи се са Рафаилом Момчиловићем, монахом бођанским и потом игуманом манастира Шишатовца, сликарски образованим у Београду у првој сликарској школи Кирила Кутлика, те Москви и Риму. Момчиловић је осликао бројне иконостасе, од цркве манастира Раковица, до цркве Ружица на Калемегдану. Током пријатељевања игумана и епископа настале су и две Момчиловићеве слике, уље на платну – портрет Епископ Иринеј Ђирић (1928) и Епископ Иринеј слика манастир Бођане. Двојица пријатеља су изгледа сарађивали и у изради иконостаса за цркву Ружицу. Према наводима Вељка Петровића, књижевника и историчара уметности, послератног директора Народног музеја, у Народној енциклопедији, Момчиловић је иконостас за цркву Ружицу сликао по скицама епископа Иринеја”.⁹

До данас је сачувано пет аутопортрета епископа Иринеја и они су у власништву Бачке епархије и Сремске епархије, док се један налази у библиотеци Матице Српске. Ту се чувају и разне скице, настале још у време када је био епископ тимочки. У Владичанском двору у Новом Саду чува се „Распеће Христово”, настало највероватније

⁹ Биљана Бошњак Драгановић, „Уметност и црквени терор; свети Иринеј Ђирић”, *Нови стандард*, <https://standard.rs/2022/10/02/umetnost-i-crveni-teror-sveti-irinej-ciric/> (приступљено 5. мај 2024)

1925. године. Сачувано је много портрета.¹⁰ Што се икона тиче, чувају се његови прикази „Свети апостоли Вартоломеј и Варнава“ и „Лазарева субота”.

Његов богословски допринос такође није занемарљив. Објавио је доста чланака у богословским часописима на различите теме. Био је члан комисије за превођење Светог Писма. Посебно су га интересовале старозаветне теме, тема стварања света. Његово учење о Постању може се упоредити са учењем Светог Василија Великог, кога обилно и цитира током својих излагања и писања.

¹⁰ За више детаља о овоме види: Бошњак Драгановић, „Уметност и црквени терор; свети Иринеј Ђирић”

6. АНАЛИЗА СТРАДАЊА СВЕТОГ ИРИНЕЈА

Из житија Светог владике Иринеја видели смо какве су биле друштвено-религиозне прилике у периоду његовог страдања. Био је страдалник безбожничког режима, али је сва страдања¹¹ подносио достојанствено и мирно. Кулминација његовог страдања свакако је био догађај у Оцацима 1946. године, када је вређан, претучен и нападнут од више безбожника. Свети владика је свој живот посветио спашавању других од страдања, али себе није могао да сачува. Ипак, као и сви прави хришћани, епископ Иринеј је био одлучан, чврст и борбен.

Ако детаљније читамо опис страдања светог епископа Иринеја, видимо да се оно може назвати мученичким, у оном смислу у којем се овај термин користио у најранијем хришћанству. Мучеником се некада сматрала особа, сведок вере, који је по цену живота остао веран Христу. Тек од другог века израз мученик се користи за оне који су своју веру посведочили и својом крвљу, а осталим сведоцима Истине приписује се термин *исповедник*. Пошто још увек постоје спорови да ли је владика Иринеј мучен због нечије мржње према вери или из неког другог разлога, као и због чињенице да није окончао свој живот у тренутку напада¹², он поред свог светог имена не носи назив *мученик*, већ *исповедник* вере.

Када је у питању термин *мученик*, важно је напоменути и да мученици нису имали презир према овоземаљском животу, већ су били спремни, ако до тога дође, да прихвате насилну смрт. То је зато што су једино у Христу налазили свој идентитет. Страдање ради Христа показује да постоји нешто више од овоземаљског живота. То је потврда љубави и највећи облик служења Богу. Мучеништво није одрицање у искушењима већ је добровољно ношење Крста и идеје за Крстом. Владике Иринеј је живео мудро, часно, а пре свега молитвено. Светитељи су они којима је Бог на првом месту, а то је било видно и на примеру читавог овоземаљског живота Светог владике Иринеја. Иако у житијима светих видимо непоколебљиву веру и труд, висока морална достигнућа, светитељство се не постиже личним чином, већ кроз заједницу. То је непроценљиви дар Божји. Само из личносног односа са Богом произилази обожење, пут ка светости. Светитељи траже славу Божју, не своју славу. Епископ Атанасије Јевтић подсећа да су светитељи били људи као ми, али су живели Христовим, апостолским,

¹¹ Кућни притвор, напади на Владичански двор и покушаји линчовања.

¹² Подлегао је од последица неколико година касније.

светим животом, и више него за себе, живели су за народ Божји, за Цркву, тело Христово и спасење других људи.¹³

Слика 4. Владимир Карановић, Свети епископ Иринеј Тирић, Извор: приватна збирка аутора

¹³ Види: Атанасије Јевтић, *Од откривења до Царства Божјег* (Београд: Јасен 2010), 327-332.

7. АНАЛИЗА УМЕТНИЧКЕ СЦЕНЕ СТРАДАЊА СВЕТОГ ИРИНЕЈА

Имајући у виду целокупни живот светог владике Иринеја, посебно последње године његовог живота, циљ практичног рада је био да се прикаже сцена његовог страдања. У досадашњем истраживању се није пронашло слично иконографско решење страдања светог Иринеја. Приказ страдања светог епископа Иринеја рађен је на платну акрилним бојама, и има димензије 135x128 цм. Потреба за ликовним приказом ове сцене једнака је потреби да посматрач разуме околности страдања и сам појам светости. Присуство јаких и јасних боја и контраста пружају сцени динамику.

Ако погледамо окружење у којем је страдање приказано, приметимо да је у питању равничарски простор, у Србији то је свакако Војводина. Чак су и детаљи попут улаза у куће (парохијски дом), приказани веродостојно – њихов улаз је директно са улице (иако има велика улазна врата и подразумева капију са обе стране). Овај дом је приказан у позадини светитеља и тиме се појашњавају околности у којима је дошло до страдања. Стил приказа такође је прилагођен стилу градње. У позадини видимо капелу (кућу) коју је владика требало да осветла уочи празника Преображења Господњег. Капела је осликана на основу праве историјске слике, где се догађај заиста и одиграо.

Као другу ствар, истичемо приказ ликова безбожника са леве и десне стране светог владике Иринеја. Приказ људи у униформисаном оделу који каменује владика, јасно одражава околности у којима је Свети владика Иринеј живео и радио. Комунистичка уверења тада су била пренета на већину људи, који су, самим тим, прихватили образац понашања. Зато је насликано да у рукама камење једнако држе и униформисана лица (извршиоци власти) и обични грађани, сељаци.

Сам Свети владика Иринеј, као централна личност, приказан је веома достојанствено и смирено, у складу са свим хришћанским врлинама и у складу са оним како је провео цео свој живот: док су се око њега дешавала злодела, он је служио Богу на сваком месту и у свако време.¹⁴ Лик је реалистички и портретски, што представља историјску личност. Свети владика приказан је у владичанској одећи, не комплетној. У

¹⁴ Када се каже служити Богу на свако место и у свако време мисли се на чињеницу да Света литургија јесте централно место служења Богу, али да се добра дела учињена ван богослужења такође сматрају неким видом богослужења. Владика их је имао на претек. Довољно је само поменути његов труд око спашавања заробљеника из логора.

основи је бела боја – симбол честитости и благодати, посвећења. Присутне су црвена и плава боја.

Јеванђеље који држи у рукама представља преношење јеванђељског учења свим народима, сходно Христовим речима: „*Идите и научите све народе, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа*“ (Мт.28,19). Такође, јасно видимо да Свети владика Иринеј благосиља без обзира на људе који га каменују – што указује на то да је, баш као и сви мученици, спреман да прихвати вољу Божју, држећи се јасно чињенице да без страдања нема васкрсења. Са друге стране, одражава се и однос љубави. Владика је пропорционално већи од осталих приказаних ликова, издвојен ореолом и контуром. Овде је у потпуности испоштвана византијска традиција где „*чврсте контуре и трајна светлост боја обезбеђују стабилну онтологију, односно приказује бића која нису у опасности да се изгубе у тами. Имају трајно постојање захваљујући постојаним физичким особинама (величина, облик, боја, итд.), које не подлежу диференцијацији, јер у начину сликања одсуствује осенчење. Такве уметности су нпр. кинески цртежи (који немају осенчење), персијске и индијске минијатуре, коптске иконе, као и многе примитивне уметности, које ликовну представу темеље на снажним линијама без природног фотоосенчења*“.¹⁵

Лик светитеља је изражен, има предност у односу на околни простор, иако цели приказ несумњиво осликава стварни историјски догађај. Ореол је неопходан - светлост која зрачи око целог лица и главе јасно показује да бића постају позната само када остварују заједницу са Божанском светлошћу јер „*познајемо само она бића која се веродостојно и целовито појављују пред Богом*“.¹⁶ На његовом лицу не виде се трагови туге и страдања – то је приказ вечног над пролазним, Царства Божјег изнад пролазног овоземаљског. Не види се ни страх, јер „*у љубави нема страха, него савршена љубав изгони страх напоље*“ (1. Јов.4,18). Ношење Господа у срцу и љубав према Њему и целокупној Његовој творевини пружа одсуство страха.

На сцени није изостао ни уобичајени приказ у православној иконографији – гест благослова Божјег. Из горњег десног угла видимо тзв. *прст Божји*, заправо благослов који Господ даје епископу Иринеју. Бог је тај који благосиља и чијом благодаћу се светост излива на светитеља.

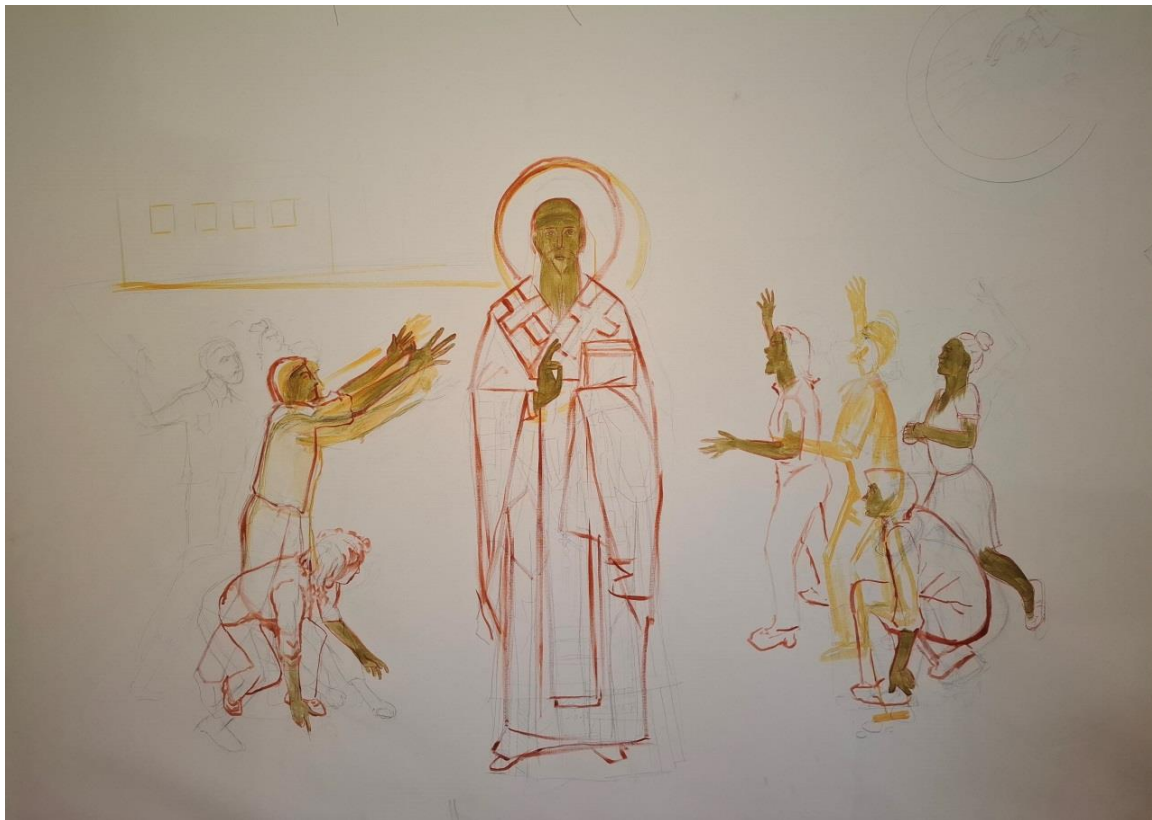
¹⁵ Стаматис Склирис, *Ликовни простор у византијској иконографији* (Београд: Хришћанска мисао, 1998), 20.

¹⁶ Склирис, *Ликовни простор у византијској иконографији*, 15.

Оваквим приказом страдања Светог епископа Иринеја, исповедника вере, се истаче естетска и онтолошка функција мотива. Циљ је био да сваки елеменат има симболичку вредност и пренесе духовну поуку. Сходно томе, положај сваког објекта и лика на овој сцени је потпуно оправдан.

Поучни карактер приказа на посматрача требао би бити следећи:

- да разуме да је у питању светитељ
- да разуме да је у питању епископ
- да разуме да је пострадао
- да наслути околину, тачније место догађаја

Слика 5. Почетна скица фреске

Слика 6. Изглед фреске у почетној фази осликавања

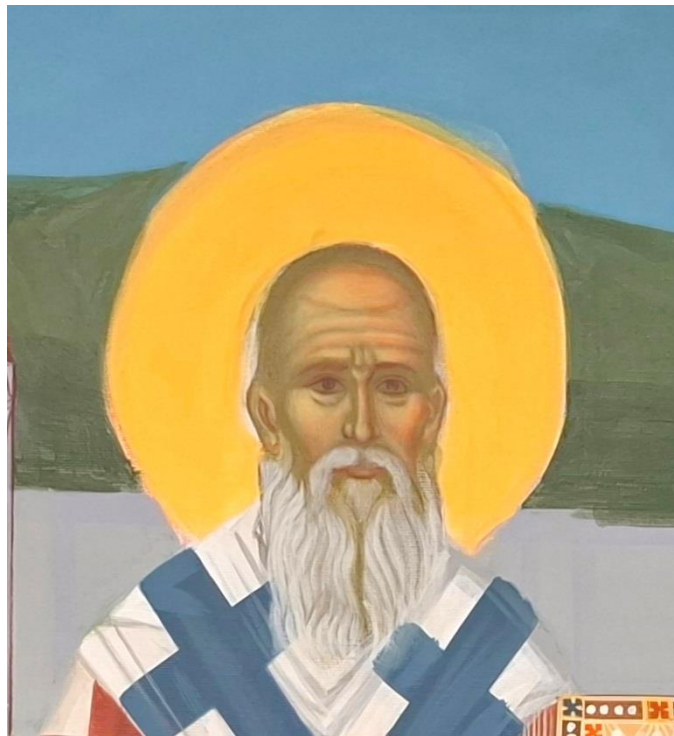
Слика 7. Изглед фреске у току рада

Слика 8. Детаљи сцене каменовања

Слика 9. Детаљи сцене каменовања

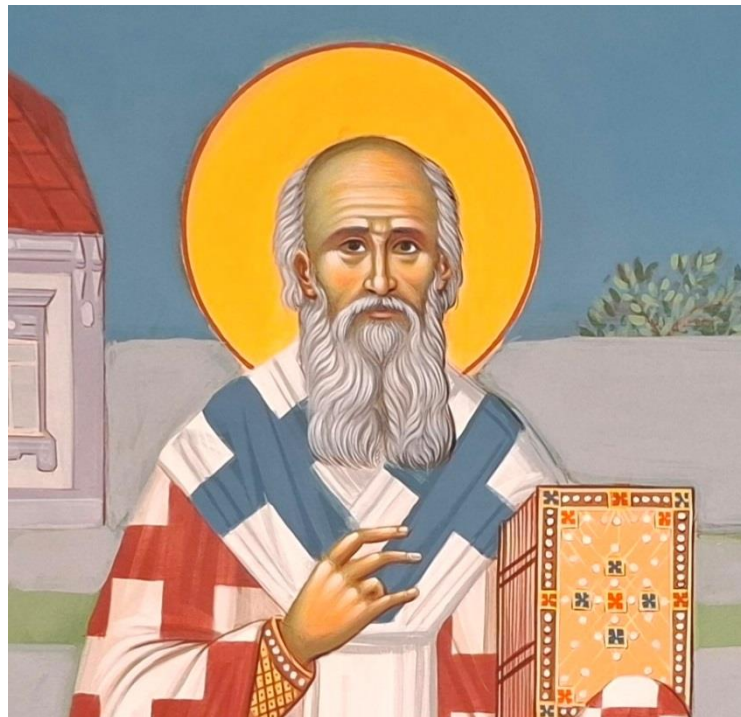
Слика 10. Свети епископ Иринеј (фаза осликовања лика)

Слика 11. Изглед фигуре светог Иринеја у току осликовања

Слика 12. Изглед рада при крају осликовања

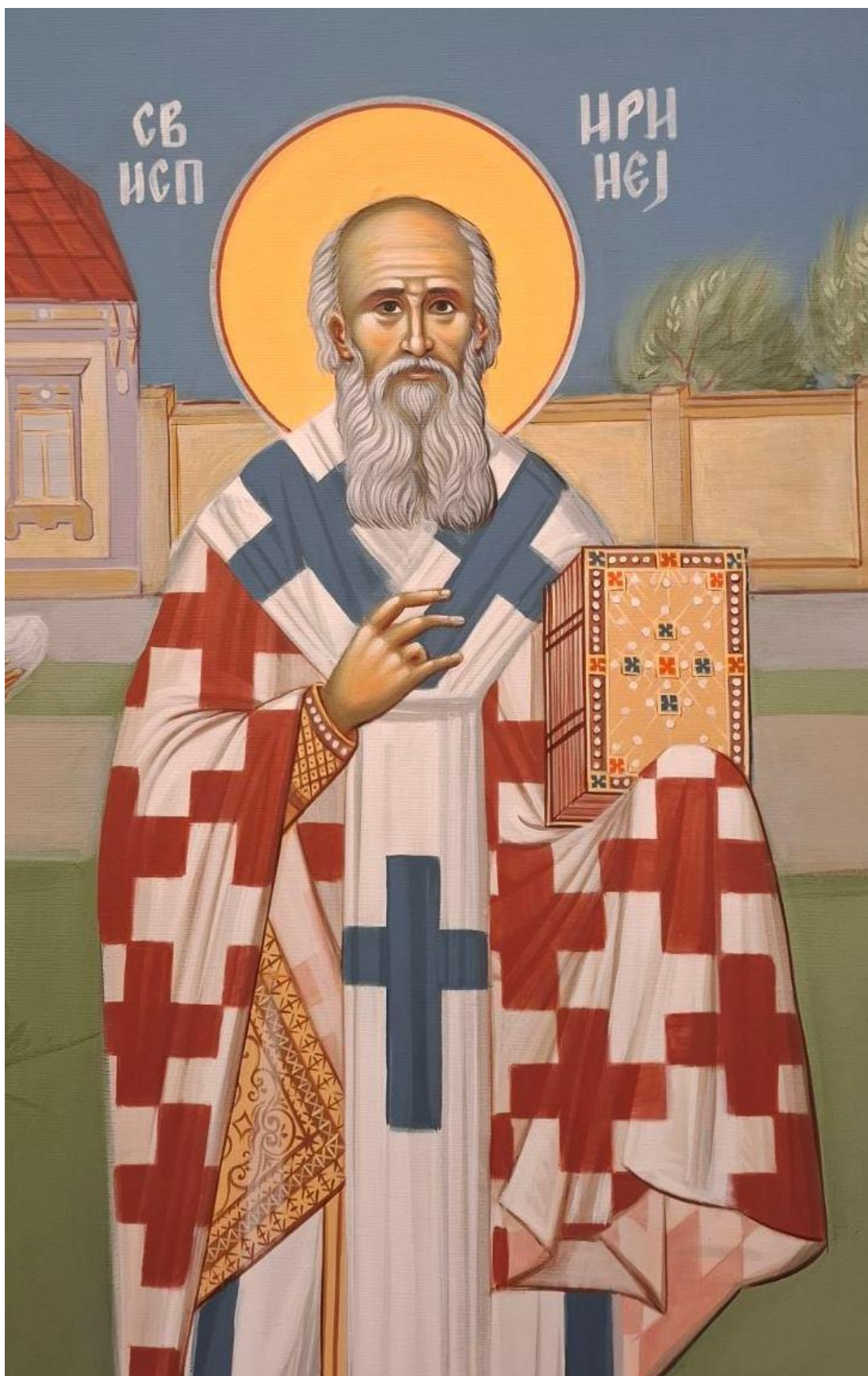
Слика 13. Изглед лика светог Иринеја у завршној фази осликовања

Слика 14. Финални изглед рада

Слика 15. Благослов Божији (деталј)

Слика 16. Фигура светог Иринеја на крају осликовања фреске

8. ЗАКЉУЧАК

Историјско-теолошко тумачење житија Светог Иринеја Тирића открива не само животопис једног светитеља, већ и дубљу духовну поруку која превазилази временске и просторне оквире. Његов живот и страдање представљају сведочанство вере, истрајности и непоколебљиве преданости Христу, а уједно и парадигму за разумевање мучеништва као конститутивног дела црквене историје. Као што је случај са многим светитељима, његова биографија није само збир историјских података о његовој служби, већ је пре свега сведочанство о делатној вери која се пројављује у конкретном историјском контексту. Свети Иринеј је својим животом показао да је епископска служба нераскидиво повезана са саможртвовањем, истрајношћу и непоколебљивом љубављу према Богу и народу.

Као архијереј, он није био само администратор црквених послова, већ истински духовни пастир који је својим примером сведочио веру. Како сведоче његови савременици, он није био само епископ који тачно, савесно и одговорно испуњава своје дужности, већ је пре свега, био човек дубоке молитве, литургијског живота и духовне дисциплине. Његова делатност је била прожета истинском љубављу према Богу и људима, што се нарочито огледало у његовој бризи за народ у тешким историјским околностима. Упркос страдањима и прогонима, остао је веран својој епископској служби до краја, сведочећи јеванђељску истину не само речима, већ и сопственим животом.

Његово страдање, посматрано у ширем историјском контексту, представља одраз страдања целокупне Цркве кроз векове. Од првих векова хришћанства до савременог доба, Црква је непрестано пролазила кроз различите облике гоњења, било да су она долазила од стране политичких власти, идеолошких система или других непријатељских фактора. Свети Иринеј је својом жртвом постао део тог континуитета мученичког сведочења, показујући да је вера у Христа нераскидиво повезана са крстом. Његова страдална судбина представља слику опште историје хришћанске Цркве, али и посебан изазов за сваку генерацију верника да у његовом примеру препознају свој сопствени позив на истрајност у вери.

Поштовање светитеља, као што је Свети Иринеј, није само формални чин сећања на њихове животе, већ дубока свест о њиховој духовној присутности и деловању у Цркви. Они нису само историјске личности, већ живи сведоци Божје благодати и заступници пред престолом Божјим. Свети Иринеј је један од оних који нам својим животом и страдањем показују да је Царство небеско циљ сваког хришћанина, али и да је пут ка њему често обележен жртвом и страдањем.

Зато овај свети угодник Божји треба да буде инспирација свима нама. Његово дело нас позива да у свом животу следимо пут Христов, да останемо верни у временима искушења и да се не поколебамо пред изазовима који нам долазе. Његов пример нас подсећа на то да је хришћански живот неодвојив од литургијског и молитвеног живота, и да само кроз духовну будност и посвећеност можемо достићи истинску светост.

Нека нам његове молитве буду вечито заступништво пред Богом. Свети Иринеје, оче наш и пастиру добри, моли Бога за нас!

9. ЛИТЕРАТУРА

1. Драгановић, Бошњак, Биљана. „Уметност и црквени терор; свети Иринеј Тирић”. *Нови стандард*. <https://standard.rs/2022/10/02/umetnost-i-crveni-terror-sveti-irinej-ciric/> (приступљено 5. мај 2024)
2. Димић, Ђорђе. „Владика Иринеј Тирић, Добри пастир Христове цркве”. *Виноград Господњи*, 5-12.
3. Епископ моравички Сава. „Др Иринеј Тирић, епископ новосадско-бачки”. *Богословље*. <https://bogoslavlje.pbf.rs/wp-content/uploads/2024/08/1964-02.pdf>, 9-20. (приступљено 15. децембар 2024)
4. Јевтић, Атанасије. *Од откривења до Царства Божјег*. Београд: Јасен 2010.
5. Марковић, Игњатије. „Животопис епископа новосадско-бачког др Иринеја Тирића, исповедника православља”. *Саборност*, бр.4, (2010): 237-262. https://casopis.sabornost.org/files/sabornost_IV_2010_14.pdf (приступљено 14. децембар. 2024)
6. Петковић, Гордана. „Акција спасавања деце српске и словеначке националности из логора Шарвар у Другом светском рату”. *Словеника*, бр.3, (2017): 73-86. <http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/slovenika/2017/slovenika-2017-3-1-4.pdf> (приступљено 28. новембар 2024)
7. Симић, Владан. *Свети мученици бачки*. Нови Сад: Беседа, 2022.
8. Симић Владан и Лазар Ђачић и Мирослав Николић. *Пренос моштију и канонизација Светог Иринеја, епископа бачког, исповедника вере, и светих мученика бачких*. Нови Сад: Беседа, 2023.

9.Склирис, Стематис. *Ликовни простор у византијској иконографији*. Београд: Хришћанска мисао, 1998.

Изјава о ауторству

Име, средње име и презиме аутора_ Весна Лисица _____

Број индекса _____ 604/2022 _____

Изјављујем,

да је мастер рад под насловом Свети Иринеј Ћирић, исповедник бачки: Светост кроз мучеништво

резултат мог сопственог уметничко-истраживачког рада; да није предат или одбрањен на студијским програмима других високошколских установа; да није публикован у научним и стручним публикацијама; да сам свестан/свесна да је плагијат коришћење туђих радова у било ком облику без навођења аутора или представљање туђих ауторских радова као мојих што је кажњиво законом; да сам рад и мишљења других аутора које сам користио/ла цитирао у складу са упутством за цитирање у мастер раду; да мастер рад не садржи незаконито присвајање или злоупотребу радова других аутора, да нисам користио/ла велике језичке моделе и генеративну вештачку интелигенцију, односно да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду, _25.02.2025. _____

Потпис аутора

Весна Лисица